

บทที่ 2

แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เสนอแนวความคิด และบทความวิชาการต่าง ๆ ที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.2 แนวคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยว
- 2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว
- 2.4 แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 2.5 บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 2.6 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.1.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มาจากคำว่า Ecotourism เป็นคำผสมระหว่างคำว่า Ecology หมายถึง นิเวศวิทยา และคำว่า Tourism ซึ่งหมายถึง การท่องเที่ยว ที่ผ่านมาวงการท่องเที่ยวและในทางวิชาการ ได้พยายามบัญญัติคำศัพท์ภาษาไทย เพื่อใช้แทนคำว่า Ecotourism ไว้หลายคำ ได้แก่คำว่า นิเวศสัญจร การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น แต่คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ได้รับความนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายมากกว่าคำอื่น โดยในเบื้องต้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แทนคำว่า Ecotourism ดังปรากฏในเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับ Ecotourism รวมทั้งนโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในปี พ.ศ. 2538 – 2539 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ได้มีการทักท้วงจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นคำที่มีความหมายไม่ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษเดิม คือ Ecotourism ดังนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จึงได้บัญญัติคำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ใช้แทนคำว่า Ecotourism และส่งให้ราชบัณฑิตยสถาน พิจารณาความถูกต้องเหมาะสมอีกครั้ง โดยมุ่งหวังให้คำดังกล่าวเป็นคำที่สื่อความหมายร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อประกาศเป็นนโยบายแห่งชาติต่อไป จนกระทั่งเดือนมิถุนายน 2541 ราชบัณฑิตยสถานได้พิจารณาแล้วมีมติเห็นชอบให้ใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แทนคำว่า Ecotourism โดยให้เหตุผลว่าเป็นคำที่ถูกต้องตามหลักภาษา และสามารถสื่อความหมายถึงการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศได้ (การท่องเที่ยว

เที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541) ดังนั้นในการศึกษารุ่นนี้จึงถือตามการวินิจฉัยของราชบัณฑิตยสถาน โดยใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในความหมายของ Ecotourism ยกเว้นการอ้างถึงเอกสารที่ใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่เดิม

2.1.2 นิยามและความหมาย

การศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนถึงนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายและคำนิยามเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังต่อไปนี้

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2537) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวโดยเข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติ ซึ่งต้องมีการให้ความรู้ทางนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างแท้จริง เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้าไปมีความรู้เพิ่มขึ้น และปัจจุบันความหมายนี้ยังรวมไปถึงสภาพทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Endemic) ที่ต้องรักษาไว้” การท่องเที่ยวแบบ Ecotourism จึงมุ่งเน้นการสัมผัสธรรมชาติและท้องถิ่นอย่างแท้จริงด้วย

ศุภชัยย์ป่าไม้ และคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2538) ได้ทำโครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศกรณีภาคใต้ และได้ศึกษาความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากหลายแห่ง ดังนี้

- Hector Ceballos-Lasurain แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conservation of Nature and Resources - IUCN) กล่าวได้ว่าเป็นบุคคลแรกๆ ที่ให้ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษา เรียนรู้ และเพลิดเพลินกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางธรรมชาติที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น

- Elizabeth Boo ให้ความหมายว่า เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานในชุมชนหรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

- The Ecotourism Society ให้คำนิยามไว้ว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นดีขึ้น

สมาคมการท่องเที่ยวอนุรักษ์ธรรมชาติในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายของคำว่า Ecotourism ไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายสู่แหล่งธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อความเข้าใจในวัฒนธรรมและธรรมชาติของสถานที่นั้น โดยไม่รบกวนและเปลี่ยนแปลงสภาพทางชีววิทยาของพื้นที่ รวมทั้งให้ชาวบ้าน โดยรอบมีรายได้จากการท่องเที่ยวด้วย

นอกจากนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2541) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น และแหล่งวัฒนธรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

จากความหมายที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอีกมิติหนึ่งของการท่องเที่ยว ที่มุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยว ให้เกิดความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะความรับผิดชอบต่อรักษาระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ และคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น มีการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ เริ่มจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นการท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

2.1.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นสิ่งดึงดูดใจที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวรวมทั้งทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ส่วนใหญ่จึงหมายถึงสภาพทางกายภาพของทรัพยากรนั้น ซึ่งอาจเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้นทุนในการดำเนินการ และเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวนั่นเอง ทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2539) ดังนี้

1) ประเภทธรรมชาติ หมายถึง สภาพทางกายภาพของธรรมชาติที่มีความสวยงาม หรือความน่าสนใจต่อการเดินทางไปเที่ยวชม ซึ่งได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ น้ำตก แม่น้ำลำธาร ชายทะเล เกาะแก่ง ภูมิทัศน์ และสภาพภูมิศาสตร์อื่น ๆ นอกจากนี้ยังรวมบริเวณที่มนุษย์ได้เข้าไปปรับปรุงตกแต่งเพิ่มเติมในบางส่วนด้วย ได้แก่ อ่างเก็บน้ำ เขื่อน และสถานที่ตากอากาศต่าง ๆ เป็นต้น

2) ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ได้สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์และเพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง ทั้งที่เป็นมรดกของอดีต และที่สร้างเสริมขึ้นในสมัยปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ พระราชวัง ศาสนสถาน โบราณวัตถุสถาน อนุสรณ์สถาน และพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

3) ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม และการประพฤติปฏิบัติที่ยึดถือและสืบทอดต่อ ๆ กันมา ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพชีวิตไทยริมคลอง ตลาดน้ำ เรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา งาน

เทศกาลประเพณีและสวนสนุก เป็นต้น

2.1.4 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ (2538) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ 5 ประการ ดังนี้

1) ต้องมีผลกระทบใก้ยที่สุด (Least impact) ต่อทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น เช่น การออกแบบสิ่งก่อสร้างต้องมีสีที่กลมกลืนกับธรรมชาติ

2) ต้องให้ความรู้และความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว (Knowledge) ในรูปของสื่อต่าง ๆ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีความรู้ ความเข้าใจ ได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และให้มีความตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม เป็นต้น ของชุมชนนั้นจนนักท่องเที่ยวมีความระมัดระวังช่วยกันป้องกันและช่วยกันลดผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่อาจจะมีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือวิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆ

3) ต้องให้ผลประโยชน์แก่ชาวบ้านในท้องถิ่น (Local Benefits) ในการจ้างงานโดยตรง และทางอ้อม

4) ต้องให้ชาวบ้านในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม (Local Participation) ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ การจัดการ และการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ มีความรู้สึกรู้สีกว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว ได้แก่ ธรรมชาติ สังคมและชุมชนนั้นๆ แล้วผนึกกำลัง ร่วมแรงร่วมใจช่วยกันพัฒนา และอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นไว้อย่างยั่งยืน (Ecologically Sustainable Development)

5) ต้องให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจ (Tourist Satisfaction) จากแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนและศักยภาพของชุมชนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะที่เน้นให้ชุมชนในท้องถิ่นที่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนให้เกิดประโยชน์จากกิจกรรมท่องเที่ยวซึ่งจะเป็นการกระจายรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นนั่นเอง อีกทั้งยังจะเป็นการให้ชุมชนท้องถิ่นได้ตระหนักถึงความสำคัญ และหันมาช่วยกันสนับสนุนการสงวนรักษาพื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรการท่องเที่ยวตลอดจนให้เป็นที่ยอมรับทั่วกันว่ากรท่องเที่ยวที่มีการวางแผนที่ดี จะมีศักยภาพใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้

ศูนย์วิจัยป่าไม้ และคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2538) กล่าวถึงองค์ประกอบ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการดังนี้ คือ

- 1) การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
- 3) การมีส่วนร่วมของชุมชน

ทั้งนี้ในการวางแผนและการจัดการในเรื่องการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทั้ง 3 ประการข้างต้นนี้เสมอ

เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นมิติใหม่ของการท่องเที่ยว ที่มุ่งเน้นถึงความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก โดยมีการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้การศึกษาแก่ผู้เกี่ยวข้อง ดังนั้นขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงครอบคลุมถึงลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก 4 ด้าน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541) ดังนี้ คือ

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ โดยยึดหลักว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ จึงเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก และแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ของแหล่งนั้น

2) องค์ประกอบด้านการจัดการ โดยยึดหลักว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยมีการจัดการอย่างยั่งยืนที่ครอบคลุมทั้งในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และการพัฒนา การท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ ยึดหลักว่าเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยให้มีการศึกษาถึงสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศแหล่งท่องเที่ยวที่ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ และความประทับใจ รวมทั้งเป็นการสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่น รวมถึงผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง

4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม ยึดหลักว่าเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ที่มีเกือบตลอดเวลาทั้งกระบวนการ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยเป็นผู้ดำเนินการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

อาจสรุปได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่นอกเหนือจากองค์ประกอบด้านพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวแล้ว ยังได้แก่ การปลูกจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ของนักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1.5 นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงกำหนดให้มีนโยบายหลักไว้ดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541)

- 1) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีการควบคุมดูแลรักษาจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด โดยหลีกเลี่ยงหรือลดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่อ่อนไหว ที่ง่ายต่อการถูกรบกวนและพื้นที่ตัวได้ยาก
- 2) การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จักต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม และการปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ พึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยรวม การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่าการมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ และการมีรายได้เพียงอย่างเดียว
- 3) การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้ และวัฒนธรรมชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ
- 4) ให้ความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นความจำเป็นในอันดับต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่าง ๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดวิธีการจัดการที่เหมาะสม
- 5) นำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่าง ๆ อย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาคพร้อมทั้งให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ
- 6) สนับสนุนการศึกษา วิจัย และประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหา การปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน
- 7) มีการใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว อย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ดักเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย
- 8) จัดทำแนวทางปฏิบัติหรือคู่มือการจัดการแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง
- 9) จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยมีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและการจัดการร่วมกันทุกระดับ

2.2 แนวคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

เดชา ไต้สูงเนิน (2543) ได้รวบรวมแนวคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

- Adrina กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นเครื่องมือที่มีอำนาจให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ได้เป็นอย่างมากถ้าการจัดการและการบริหารที่ดี ก็จะสามารถใช้พื้นที่ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาตินั้นได้โดยไม่ทำให้มันเสื่อมโทรมลง การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องมีการวางแผนวางนโยบายที่ชัดเจน และมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นและเหตุผลของตนในท้องถิ่น เพื่อจะได้ให้การส่งเสริมในระดับชาติ นโยบายควรจะเจาะจงลงไปในแต่ละด้าน โดยพิจารณาปัจจัยที่สำคัญพื้นฐานของชุมชน ถ้าเป็นไปได้ก็ควรจะให้มีการแข่งขันเพื่อเพิ่มจุดเด่นในตลาด การสร้างแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนตลอดไป การตอบสนองนั้นต้องไม่มีการกีดกันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ด้วย

- โครงการศึกษาวิจัยมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ ได้เสนอถึงหลักการบริหารและการจัดการท่องเที่ยวว่า ประกอบด้วย

1) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยพิจารณาจากที่ตั้งกิจกรรมความพร้อมและความต้องการของชุมชนรวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปของการเป็นคณะกรรมการรับผิดชอบดำเนินการสนับสนุนภาครัฐเป็นต้น

2) องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ อาทิเช่น สภาตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการสนับสนุนแผนงานโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินการองค์กรประชาชนอื่น ๆ

3) ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมและรัฐ มีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคกัน ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่จะผลกระทบต่อวิถีชีวิตคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

- Adhikary, M. ได้เสนอรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยว (7's Model) เพื่อปรับใช้กับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ดังนี้

1) Strategy หมายถึง กลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานอย่างกลมกลืน ระหว่างวัตถุประสงค์ การจัดลำดับความสำคัญ การควบคุม และขอบเขตของกิจกรรมต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ในการวางแผนการดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้ และต้องเป็นไปตามนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งชาติด้วย เช่น บริษัทที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว จะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อที่จะสามารถหากกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่นำ

ไปสู่เป้าหมายนั้น

2) Structure หมายถึง โครงสร้างในองค์กรซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชั้นและการแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสม เพราะมีโครงสร้างที่ดีจะเป็นกุญแจที่สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว ในบางประเทศกระทรวงการท่องเที่ยวจะเป็นผู้จัดการและดูแลทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งองค์กรการท่องเที่ยวระดับชาติ เจ้าของธุรกิจการนำเที่ยว ตัวแทนการท่องเที่ยวของภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องรวมทั้งกลุ่มเจ้าของโรงแรมที่พัก ยานพาหนะ มีคฤหาสน์ โดยแต่ละหน่วยจะทำงานในลักษณะเชื่อมโยงกัน มีเครือข่ายจัดการที่เหมาะสม เช่น ถ้ามีแนวคิดทางด้านระบบนิเวศ แนวคิดนี้ก็จะสามารถเข้าไปในนโยบายของกระทรวงและสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องในทุกระดับทั้งภาครัฐและเอกชน ดังนั้นการมีโครงสร้างที่ดีและเป็นรูปธรรมก็สามารถทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวประสบผลสำเร็จได้ อย่างไรก็ตาม โดยที่โครงสร้างองค์กรยังขึ้นอยู่กับรูปแบบของ RASI ด้วย ซึ่งหมายถึง ความรับผิดชอบ (Responsibility) อำนาจหน้าที่ (Authority) การสนับสนุน (Support) และข่าวสารข้อมูล (Information) เพราะการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็เหมือนกับธุรกิจอื่น ๆ ที่จะต้องมีผู้มีอำนาจคอยควบคุมดูแล แบ่งหน้าที่รับผิดชอบไปตามลำดับชั้น มีผู้นำ มีการจัดกิจกรรม การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในเรื่องต่าง ๆ และที่สำคัญคือ การให้ข่าวสารข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งควรเริ่มตั้งแต่จุดแรกที่นักท่องเที่ยวมาถึงเช่น ท่าอากาศยาน สถานีรถไฟและสถานีขนส่ง

3) System หมายถึง ระบบในการจัดการท่องเที่ยว มีความหมายที่ครอบคลุมไปถึงระบบการจัดการข้อมูล ระบบการดำเนินงาน การปฏิบัติการ การเงิน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การตลาดและระบบอื่นด้วย โดยทุกระบบต้องมีการประสานความร่วมมือกัน และมีความสัมพันธ์กันทุกขั้นตอน

4) Staff หมายถึง บุคลากรซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การดำเนินการต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะบุคคลที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยว จะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยคัดสรรบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบ มีความผูกพันกับงาน มีความรับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ มีความจริงใจซื่อสัตย์ ทำงานดีประสบผลสำเร็จ และสามารถทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจเป็นสำคัญ

5) Skill ในการทำงานทุกอย่างจะต้องอาศัยความชำนาญงานจึงจะดีและมีประสิทธิภาพ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 อย่าง คือ ความรู้ ทักษะและทัศนคติต่องาน ความรู้ในงานเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกในการที่จะทำให้การทำงานต่าง ๆ มีประสิทธิภาพ ความรู้ไม่ได้หมายถึงเพียงแต่รู้ว่าทำอะไร แต่ต้องรู้ทุกอย่างคืออะไร ที่ไหน อย่างไรและทำไม รวมทั้งเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ซึ่งความรู้นั้นอาจเป็นความรู้ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ในการทำงานก็ได้ ดังนั้นผู้ที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวควรจะมีทั้งความรู้และทักษะในงานที่เกี่ยวข้องเฉพาะสาขาด้วย เพราะธุรกิจด้านการท่องเที่ยวต้องการผู้ที่มีความรู้และทักษะเฉพาะทางเป็นพิเศษ

6) Style หมายถึง รูปแบบในการดำเนินการซึ่งแต่ละพื้นที่จะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่แตกต่างกันในการจัดการ

7) Share หมายถึง การแบ่งปันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น ความรู้ ซึ่งนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด นักท่องเที่ยวแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้าน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จะทำให้ได้รับความรู้ และประสบการณ์มากมายที่เป็นประโยชน์ นับเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะผู้ที่เริ่มจะทำธุรกิจทางการท่องเที่ยว ที่จะได้นำข้อมูลต่าง ๆ มาวางแผนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยวเป็นการดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย ที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริงรวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคม และสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดี จักต้องคำนึงถึงกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ มิฉะนั้นการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนิน ไปอย่างไรทิศทาง และประสบความสำเร็จ

2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527) ได้สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
- 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
- 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2531) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจตีกรอบได้แตกต่างกัน โดยที่แต่เดิมนั้นภาครัฐมักมองในแง่ของการมีส่วนร่วมสมทบในรูปวัสดุ เงิน แรงงาน การร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมกันปฏิบัติงาน หรืออาจมองอีกแง่หนึ่งของการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำงาน และร่วมกันทำนุบำรุงรักษามากกว่าการร่วมสมทบด้านวัสดุและเงิน แม้ว่าจะเป็นสิ่งจำเป็นอยู่ก็ตาม โดยภาพรวมแล้วไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) ได้เน้นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ นั้น มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปนี้

- 1) ร่วมศึกษาปัญหาเพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนศึกษาความต้องการของชุมชน
- 2) ร่วมคิดสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- 3) ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมของชุมชน
- 4) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

5) ร่วมบริหารงานพัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงาน และทุน ตามขีดความสามารถ รวมทั้งร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และซ่อมบำรุงรักษาผลที่เกิดจากการทำกิจกรรมนั้น

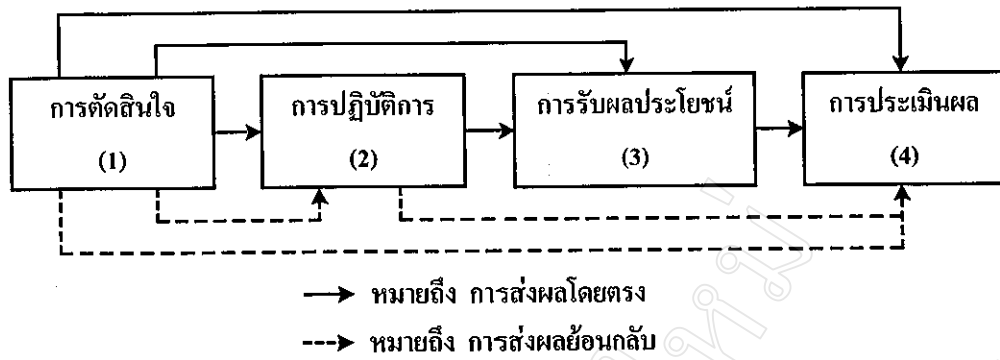
บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการเปิดโอกาสให้แก่สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกัน ในการเข้าร่วมรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่กระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามา ร่วมในฐานะเจ้าหน้าที่หรือนักวางแผน มีการเรียนรู้ร่วมกันและเข้าร่วมประชุมตัดสินใจในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ต้องฟังความคิดเห็น ปัญหา และความต้องการของชุมชนท้องถิ่นด้วย เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการวางแผน กำกับดูแล ควบคุมการท่องเที่ยวให้มากขึ้น อันจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทุกขั้นตอน

จอห์น เอ็ม โคเฮน และนอร์แมน ที อัฟฮอฟฟ์ (John M. Cohen and Norman T. Uphoff, 1977 อ้างใน สมภพ คชินธรานันท์, 2541) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปว่า การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจไม่ใช่เพียงแต่การตัดสินใจเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นการตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงานด้วย การตัดสินใจยังเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องผลประโยชน์และการประเมินผลด้วย เนื่องจากการประเมินผลทำให้ได้รับผลสะท้อนกลับที่นำไปสู่การตัดสินใจใหม่

นอกจากนี้โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ยังได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่าประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งทุกขั้นตอนจะมีความสัมพันธ์กัน โดยมุ่งให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่มิบทบาทในทุก ๆ เรื่อง มิได้ให้ประชาชนปฏิบัติในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ทุกอย่างต้องเป็นของประชาชนที่จะคิดค้นขึ้นมา สำหรับขั้นตอนการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน มีดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ
- 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริการ และการประสานขอความร่วมมือ
- 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

แนวคิดการมีส่วนร่วมของ จอห์น เอ็ม โคเฮน และนอร์แมน ที อัฟฮอฟฟ์ สามารถแสดงด้วยแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงแนวคิดสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วม

จากแนวคิดเรื่องขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ได้ศึกษา ทำให้สามารถกำหนดขั้นตอนของการมีส่วนร่วมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เริ่มจากการสำรวจศักยภาพและความพร้อม หากท้องถิ่นยังไม่เข้าใจกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตามมา ก็ไม่มีประโยชน์
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน การวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อไปที่ขาดไม่ได้ เพราะถ้าหากเจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องการเพียงแต่ผลงานการพัฒนาให้เสร็จสิ้นโดยรวดเร็ว ก็จะดำเนินงานการวางแผนงานด้วยตนเอง ดังนั้นการพัฒนาคนท้องถิ่นในการวางแผนการดำเนินงานด้วยตนเองได้ในอนาคตและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผน จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง
- 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนปฏิบัติงาน ถึงแม้คนท้องถิ่นจะยากจนและขาดแคลนทุนทรัพย์ แต่ก็มีทรัพยากรท้องถิ่นและแรงงานที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงานได้ การร่วมลงทุนและการปฏิบัติงานจะทำให้เขาคิดค้นทุนให้กับตนเองในการดำเนินงานและจะระมัดระวังรักษากิจกรรมที่สร้างขึ้น เพราะเขาจะมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ ซึ่งต่างไปจากสภาพการลงทุนและการปฏิบัติงานทั้งหมดที่มาจากปัจจัยภายนอก ถ้าเกิดมีอะไรเสียหายก็ไม่ต้องเดือดร้อนมากนัก อีกทั้งยังไม่สนใจในการบำรุงรักษา เพราะเมื่อเขารู้สึกว่าไม่มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของจึงไม่มีความรักและความห่วงใย นอกจากนั้นการร่วมปฏิบัติงานด้วยตนเองจะทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินงานอย่างใกล้ชิดและเมื่อเห็นประโยชน์ก็จะสามารถดำเนินงานชนิดนั้นด้วยตนเองต่อไปได้
- 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงานและรับผลประโยชน์ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นสุดท้ายที่สำคัญอย่างยิ่งอีกขั้นตอนหนึ่ง เพราะถ้าหากการติดตามงานและการประเมินผลขาดการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่นก็จะทำให้เขาไม่ได้ประเมินตนเองว่า งานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินงานอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจประสบความยากลำบาก เพราะชาวชนบทไม่ได้ประเมินด้วยตนเองให้รู้แจ้งว่าดีหรือไม่ดีอย่างไรและไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองนั้นเป็นส่วนสำคัญของกิจกรรมชุมชน

2.4 แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน

จากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment and Development) หรือการประชุม EARTH SUMMIT ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบไม่ว่าจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด จะเป็นกลุ่มใหญ่ (Mass tourism) หรือกลุ่มขนาดเล็กทั้งในเมืองและชนบทการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของคนในปัจจุบันให้ยืนยาวไปจนถึงคนรุ่นลูกหลานที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ต้องไม่เป็นทางการไปเพิ่มภาระหรือสร้างเงื่อนไขที่ยากลำบากให้แก่คนในยุคต่อไปต้องคิดหาทางแก้ไขการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนนั้นควรมีอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1) ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Sustainability) การเติบโตต้องอยู่ในอัตราที่บริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพหากโตเร็วไปอาจทำให้สิ่งรองรับนักท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ไม่พร้อม ไม่เพียงพอ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน คุณภาพของแรงงาน และการให้บริการอาจมีผลทำให้นักท่องเที่ยวไม่พอใจ ขาดความนิยม ไม่เดินทางมาท่องเที่ยวทำให้เศรษฐกิจตกต่ำในระยะยาว การเติบโตของการท่องเที่ยวอาจทำให้คนหันมาประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวหมด เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาคอื่น ๆ เช่น ภาคเกษตร การกสิกรรม การอุตสาหกรรม การเติบโตที่ต้องอาศัยวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน และผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ เป็นผลให้เงินตราต่างประเทศรั่วไหลออกนอกประเทศ

2) ความยั่งยืนทางด้านสังคม (Social Sustainability)

2.1 การหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวต่างประเทศมากขึ้น และรวดเร็วเกินไป มีผลกระทบต่อชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น

2.2 การใช้จ่ายเงินอย่างง่ายดายของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีกำลังซื้อสูงกว่าคนในท้องถิ่น การใช้ชีวิตที่หรูหราหรืออย่างอิสระเสรี ซึ่งทะลักเข้าสู่ชุมชนหนึ่งๆ อาจกลายเป็นแม่เหล็กดึงดูดใจให้คนหนุ่มสาวในท้องถิ่นหลงใหลมัวเมาต่อเงินทองหรือความสำราญที่หาได้ง่ายๆ ทำให้เกิดปัญหาสังคมติดตามมากมาย

2.3 อาชีพขายตัวทั้งหญิงชาย การขายยาเสพติด การละทิ้งคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นอาจนำไปสู่ความล่มสลายทางโครงสร้างวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนักท่องเที่ยวว่าเป็นตัวการทำให้สังคมเสื่อม ซึ่งบางครั้งอาจสะท้อนออกมาในรูปของการกระทำที่รุนแรงต่อนักท่องเที่ยว

3) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

3.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการควบคุม อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นคุณค่าหรือความเป็นตัวต้นกำเนิดของกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่นๆ เสียเอง เช่น จำนวนนักท่องเที่ยว

เที่ยวที่ล้นหลาม ความแออัดคับแคบ ความสกปรกกรูกรัง และอื่น ๆ

3.2 การเร่งพัฒนาโดยใช้เทคนิคก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการพังทลายอย่างถาวรของหน้าดิน หาดทรายชายทะเล การสูญเสียสภาพภูมิทัศน์ ฯลฯ

3.3 การก่อสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด อาจทำให้วงจรทางธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลง

3.4 การเก็บเอาพันธุ์ไม้ไปจากพื้นที่ อาจทำลายระบบนิเวศวิทยาที่เปราะบางของพื้นที่บางแห่งไป

3.5 กิจกรรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมากทำให้เกิดปริมาณของเสียอย่างมหาศาล เช่น ของเสีย น้ำเสีย อาหารเหลือ ขยะ ฯลฯ ทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมาย

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีหลักการดังนี้

- 1) Using Resource Sustainably การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งในส่วนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญและเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว
- 2) Reducing Over-consumption and Waste การลดการบริโภคที่มากเกินไปและการลดของเสีย จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาวและเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว
- 3) Maintaining Diversity การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
- 4) Integrating Tourism into Planing การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว
- 5) Supporting Local Economic การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยคำนึงถึงราคาและการพัฒนาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย
- 6) Consulting Stakeholders and the Public การปรึกษาหารือสม่ำเสมอระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่นองค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้องมีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกันรวมทั้งร่วมแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน
- 7) Training Staff การฝึกอบรมบุคลากรโดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาบุคลากรท้องถิ่นทุกๆ ระดับ จะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยว นี่สืบจากการหันไปนิยมบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย เกิดปัญหาหยาเสพติด ทำให้คุณค่าของขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม งานฝีมือ

ลดต่ำลง เพราะต้องการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดความแตกต่างและความขัดแย้งทางสังคมที่เพิ่มขึ้น สืบเนื่องจากเรื่องโอกาสและการแบ่งปันผลประโยชน์ ในด้านสิ่งแวดล้อมทำให้ป่าเสื่อมโทรม เกิดปัญหาการกำจัดของเสีย มลพิษทางอากาศ เสียง ฝุ่น และภาพพจน์ของคนท้องถิ่นที่ไม่ถูกต้อง และแนะนำการประพฤติปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม ด้านสังคมและวัฒนธรรมเกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากการปล้นและฆ่าชิงทรัพย์

สรุปจากการศึกษาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ควรจะคำนึงถึงการกระจายผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น ให้คนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเป็นสำคัญ และต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ความสำเร็จของการปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นขึ้นอยู่กับความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตลอดจนนักท่องเที่ยวเอง ในการใช้ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในปัจจุบันและอนาคต

2.5 บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

บทบาทการบริหารและจัดการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารและจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น ควรดำเนินการตามแนวทางต่อไปนี้

- 1) กำหนดบทบาท ภารกิจ และแนวทางดำเนินงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นให้ชัดเจน โดยมีคณะกรรมการร่วมประสานการปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนงาน โครงการที่กำหนดไว้อย่างสอดคล้องกัน
- 2) กำหนดยุทธศาสตร์ในเชิงรุกเพื่อพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น การรักษาสภาพแวดล้อมและการบริหารจัดการที่ดีเพื่อให้ทรัพยากรท่องเที่ยวเป็นไปอย่างยั่งยืน
- 3) ให้ความสำคัญกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้วให้คงสภาพสมบูรณ์ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ โบราณสถาน และศิลปวัฒนธรรม
- 4) ฟื้นฟู เผยแพร่ การจัดเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ ของท้องถิ่น เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวตลอดจนเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป
- 5) กระจายอำนาจหน้าที่และสนับสนุนงบประมาณให้คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น สามารถดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่น และแก้ไขปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ได้อย่างคล่องตัวมากขึ้น รวมทั้งการจัดเก็บรายได้และแบ่งสรรรายได้ให้แก่หน่วยงานเจ้าของท้องถิ่น
- 6) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว ตั้งแต่การวางแผน

ตัดสินใจว่าการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ควรจะเป็นในลักษณะใด การควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวให้สมดุลกับแหล่งท่องเที่ยวที่จะรองรับได้ รวมทั้งการจัดการผลประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นควรจะได้รับ

จากแนวทางการบริหารจัดการดังกล่าวข้างต้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่การปฏิบัติโดยการสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ แล้วจัดทำเป็นแผนดำเนินงานในรูปของแผนงาน/โครงการ โดยให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ เพื่อเป็นฐานข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการกำหนดทิศทางในการดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่นรับผิดชอบต่อไป ดังนั้นในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงต้องมีแนวทางการบริหารและจัดการร่วมกันที่ชัดเจน กล่าวคือ

- 1) อบต. และ สต. ต้องร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งวิเคราะห์หาความต้องการในการปรับปรุงและพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ชัดเจน
- 2) วางแผนการพัฒนาในภาพรวม โดยมีแนวทาง มาตรการ วิธีการ ตลอดจนงบประมาณ และการสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 3) กำหนดภารกิจในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละหน่วยงานให้ชัดเจน เช่น กรมป่าไม้ รับผิดชอบดูแลสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว อบต. ดูแลในด้านสาธารณูปโภคและความสะดวก ดำรวจดูแลเรื่องความปลอดภัย กรมโยธาธิการจัดการเรื่องถนนและเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น
- 4) จัดทำแผนการดำเนินงานหรือแผนปฏิบัติการ ซึ่งแสดงรายละเอียดของแผนงาน/โครงการที่จะทำ รวมทั้งการใช้จ่ายงบประมาณ โดยต้องแบ่งแยกให้ชัดเจนว่างบประมาณในแต่ละโครงการเป็นงบประมาณจากส่วนใด และต้องติดตามผลการดำเนินงานต่าง ๆ เป็นการตรวจสอบว่าการดำเนินงานตามแผนการ/โครงการต่าง ๆ ได้ผลมากน้อยเพียงใด และมีปัญหา อุปสรรคหรือไม่ ต้องมีการดำเนินงานในด้านใดเพิ่มเติมหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ อบต. จะต้องเข้าไปพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในความรับผิดชอบให้นักท่องเที่ยวที่เข้าไปเยี่ยมชมได้รับความสะดวกสบายและปลอดภัย ซึ่งประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกที่สำคัญได้แก่ ถนน ที่จอดรถ ทางเดินเท้า ทางรถจักรยาน ที่จอดรถจักรยาน ทางเดินป่า ทางขี่ม้าขี่ ช้าง ทำเรือหรือแพ เป็นต้น และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านอาคารและสิ่งปลูกสร้าง ที่ขายบัตรเข้าชมแหล่งท่องเที่ยว สำนักงานที่ทำการของแหล่งท่องเที่ยว ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ที่พักนักท่องเที่ยว ห้องน้ำสาธารณะ ศาลาหรือซุ้มพักผ่อน ร้านค้า ร้านอาหาร บ้านพักพนักงาน นอกจากนี้ยังมีพวกป้ายสื่อความหมาย ลานกิจกรรม ม้านั่ง โต๊ะ เก้าอี้ ระบบแสงสว่าง ระบบน้ำใช้ ระบบกำจัดของเสีย และน้ำเสีย เป็นต้น

การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับประชาชน

มากที่สุด คือ อบต./สต. จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะในฐานะเจ้าของพื้นที่ อบต./สต. มีหน้าที่คุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามกฎหมาย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการกำหนดแนวทางการประสานความร่วมมือระหว่าง อบต./สต. กับหน่วยงานที่ดำเนินการอยู่ในพื้นที่ไว้ให้ชัดเจน อบต. ควรจัดประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสนใจการท่องเที่ยว โดยอาจกำหนดหัวข้อการประชุมเกี่ยวกับบทบาทของ อบต. ในการจัดการการท่องเที่ยว และเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้สนใจเข้ามามีส่วนร่วมกับ อบต. ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อเป็นการเสริมสร้างบรรยากาศการท่องเที่ยวและก่อให้เกิดการตื่นตัวด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่น อบต. ควรจัดกิจกรรมสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยแบ่งออกเป็น 2 กิจกรรม ได้แก่

1) กิจกรรมส่วนบุคคล เป็นกิจกรรมที่แต่ละคนจัดขึ้นเพื่อสนับสนุนและส่งเสริม การท่องเที่ยว อาทิ การจัดแสดงการเล่นพื้นเมือง การแสดงโบราณวัตถุ/เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนดั้งเดิม หรือการจัดสวนและบริเวณบ้าน/สถานประกอบการให้สวยงาม เป็นต้น

2) กิจกรรมส่วนรวม เป็นกิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันจัดให้มีขึ้น อาทิ การรื้อฟื้นประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดกิจกรรมตามประเพณีท้องถิ่น (อาทิเช่น การแข่งเรือ การแข่งวัว การดักบาตรเทโว เป็นต้น) การร่วมกันจัดพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยอาจใช้สถานที่ของ อบต. วัด โรงเรียน หรืออาจสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้นใหม่ โดยชาวบ้านนำของเก่าแก่ วัสดุเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่น และรูปภาพเก่า ๆ ในอดีตมาจัดแสดง รวมทั้งการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง อบต. การจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของ อบต. จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องประสานความร่วมมือระหว่าง อบต. ที่มีพื้นที่ต่อเนื่องใกล้ชิดกัน เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่มักอยู่ในพื้นที่ที่มีความคาบเกี่ยวกันระหว่าง อบต. หรือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน หรือเป็นพื้นที่ที่มีประเพณีวัฒนธรรมร่วมกัน ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวของ อบต. จึงต้องมีการประสานงานและมีความร่วมมือระหว่าง อบต. ใกล้เคียง นอกจากนี้ยังต้องสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง อบต. กับองค์กรภายนอก นอกเหนือจากการประสานความร่วมมือระหว่าง อบต. ด้วยกันเองแล้ว ควรมีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ อาทิ ความร่วมมือระหว่าง อบต. กับสื่อมวลชนทั้งในท้องถิ่นและส่วนกลาง บริษัทหรือธุรกิจที่จัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน และมูลนิธิ ที่ดำเนินกิจกรรมสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกฎ ระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นต่อไป

สรุปได้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นในหลายด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น ด้านการประสานงานภาครัฐ เอกชนและชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น รวมทั้งด้านการร่วมกันกำหนด กฎ ระเบียบเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น เป็นต้น

2.6 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2537) ศึกษาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่าง ไทย พม่า และจีนตอนใต้ พบว่า การเปิดเส้นทางท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ควรทำอย่างยิ่งด้วยศักยภาพของเชียงรายที่เหนือกว่าในการเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากเหตุผลในด้านที่ตั้งเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่เชื่อมต่อกันถึง 3 ประเทศ คือ ไทย พม่า และลาว อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงต่อไปยังจีนตอนใต้และมณฑลยูนนาน มีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวสูง คือ ทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่เพียงพอต่อการส่งเสริมมีความหลากหลายทั้งแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ ธรรมชาติและวัฒนธรรม มีความได้เปรียบเชิงบุคลากรที่มีประสบการณ์ในการให้บริการและจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว มีที่พักมาตรฐานเพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวในราคาที่เหมาะสม และเป็นศูนย์กลางในการจำหน่ายของที่ระลึก มีความได้เปรียบทางด้านคมนาคมทั้งทางบก ทางอากาศ และทางน้ำ มีพิธีการทางศุลกากรที่ง่ายกว่า และมีความปลอดภัยในการพักค้างคืนของนักท่องเที่ยวในพื้นที่สูง

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น (2541) ศึกษาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณี เส้นทางสายลำน้ำกก พบว่า ชุมชนท้องถิ่นมีรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ระหว่าง 4,000 – 8,000 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 20 ปี และประกอบอาชีพธุรกิจนำเที่ยวเป็นอาชีพเสริม โดยเป็นลูกจ้างในธุรกิจท่องเที่ยวมากที่สุด รองลงมาเป็นผู้ประกอบการด้านสถานที่พัก และเป็นผู้ให้บริการด้านเรือ แพ และทัวร์ช้าง

อโนทัย เพียรคงชล (2540) ศึกษาความต้องการในการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง พบว่าประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวธรรมชาติร้อยละ 95.56 และมีความต้องการเข้ารับการศึกษาอบรมเกี่ยวกับการเป็นมัคคุเทศก์ที่ถูกต้องจากหน่วยงานราชการถึง 89.54 เปอร์เซ็นต์ แสดงว่าส่วนใหญ่ประชาชนยังขาดความรู้ด้านการเป็นมัคคุเทศก์ ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการจัดบริการด้านพาหนะรับส่งนักท่องเที่ยว ร้อยละ 85.56 ส่วนที่ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้เนื่องจากไม่มีพาหนะเป็นของตนเองและคิดว่าเป็นงานของผู้ชายเท่านั้น สำหรับประชาชนท้องถิ่นที่มีความต้องการจัดบริการด้านที่พักให้แก่นักท่องเที่ยวมีร้อยละ 96.67 ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมนี้ เนื่องจากไม่มีความถนัดและไม่ชอบ เพราะเป็นลักษณะงานที่ยุ่งยากและเป็นภาระมากต้อง มีความรับผิดชอบสูง ตลอดจนหากทำการลงทุนในการจัดซื้อจัดหาแล้วไม่คุ้มค่า ประชาชนที่มีความต้องการจัดบริการด้านอาหารและเครื่องดื่ม คิดเป็นร้อยละ 75.56 ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมนี้ เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกห่างไกลจากตลาด กลัวลงทุนแล้วไม่คุ้มค่าและไม่มีเงินมาลงทุนในระยะแรก ซึ่งเท่าที่ผ่านมานักท่องเที่ยวมักนิยมนำสัมภาระติดตัวมาด้วย หรือหากทำแล้วกลัวนักท่องเที่ยวจะรับประทานไม่ได้ และงานดังกล่าวน่าจะเป็น

งานของผู้หญิงมากกว่า

มนัส สุวรรณ (2542) กล่าวว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ประสบผลสำเร็จ มิใช่สิ่งที่จะทำได้ง่าย เพียงว่ามีสถานที่แล้วจะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสภาพให้เป็นสถานที่ ท่องเที่ยวก็สามารถทำได้ทันที มีสิ่งสำคัญที่ต้องนำมาประเมินเพื่อประกอบการตัดสินใจในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว อย่างน้อยที่สุด 4 ประการ คือ

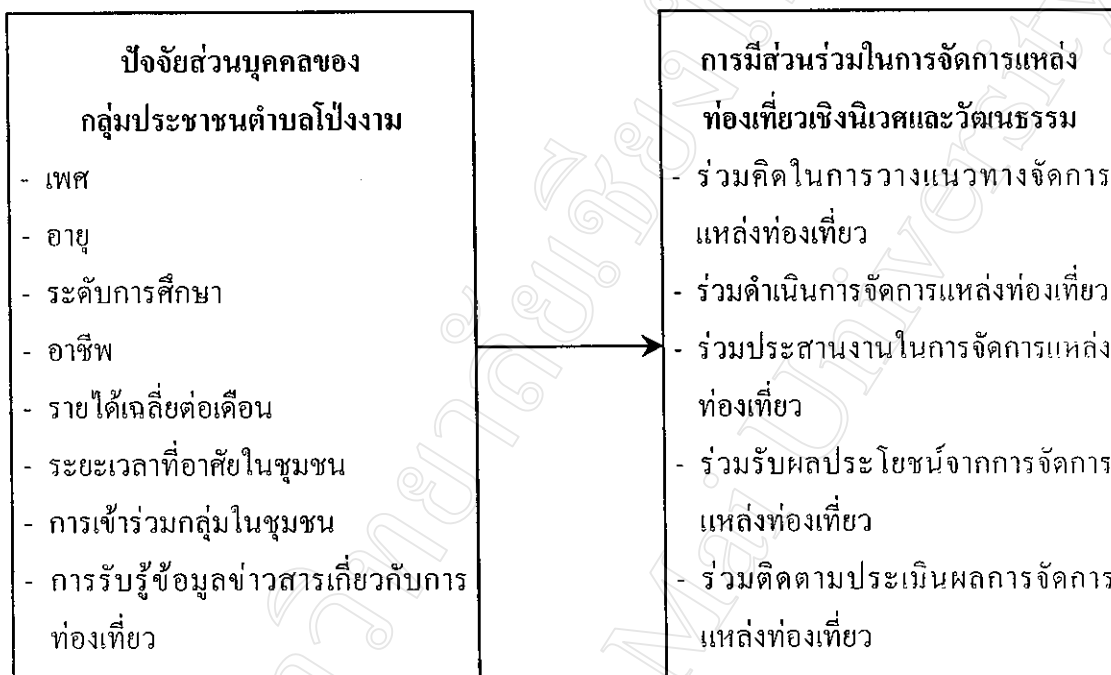
- 1) ความปรารถนาของผู้ท่องเที่ยว
- 2) ความสามารถในการใช้บริการ (Ability) ของผู้ท่องเที่ยว
- 3) ความสะดวกในการเดินทางและการเข้าถึง (Mobility and Accessibility)
- 4) ความสามารถที่รับได้ของพื้นที่ แยกพิจารณาได้เป็น 3 ประเด็น คือ ความสามารถที่รับได้เชิงกายภาพ (Physical Carrying Capacity) ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม (Social Carrying Capacity) และความสามารถที่รับได้เชิงนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539) กล่าวว่าเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาการท่องเที่ยวคือ ความพยายามที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะพิจารณาได้จากองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ต้องดำเนินการในเรื่องขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการด้านการท่องเที่ยวต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการด้านการท่องเที่ยว ต้องให้ประชาชนทุกกลุ่มได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

กล่าวโดยสรุปจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นว่า ศักยภาพของชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การเปิด โอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวจะเป็นการเพิ่มรายได้และเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างของชุมชนกับหน่วยงานทุกฝ่าย โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างถูกต้องเหมาะสม และอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมอันจะนำไปสู่ความเป็น ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่ยั่งยืนต่อไป

2.7 กรอบแนวความคิดในการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษานี้ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมคิดในการวางแผนทาง ร่วมดำเนินการ ร่วมประสานงาน ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ธรรมชาติในท้องถิ่นให้เป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

2.8 สมมติฐานในการศึกษา

ในการศึกษานี้ได้กำหนดสมมติฐานในการศึกษาไว้ดังนี้

- 1) บทบาทของผู้นำชุมชนตำบลโป่งงามที่แตกต่างกัน มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมตำบลโป่งงาม
- 2) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนตำบลโป่งงามที่แตกต่างกัน มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมตำบลโป่งงาม